

מכותל הישיבה

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

עריכה: זיו ששון ארזי.
rziv111@gmail.com

העלון מוקדש לע"נ
מרים בת שפרה
סוזן בת ג'ורגיט
מרסל בת מסעודה

טבת
ה'תשפ"א

גיליון
42

יציאת השבת
17:22

כניסת השבת
16:06

פרשת
ויגש

ברכות ואיחולים

מזל טוב לנתן טילים
ורעייתו (מחזור מה')
לרגל הולדת בתם

איך להתמודד עם רגעי משבר מחוץ לישיבה

אפרים זקס / שיעור ד' • מאמר פתיחה

אחד הרגעים הקשים בנדודיו של יוסף הוא ללא ספק הנסיון עם אשת פוטיפר. חז"ל מלמדים אותנו שבאותו רגע קשה נראתה לו דמות דיוקנו של אביו.

אולי חז"ל מלמדים אותנו שלא ההלכות והאיסורים שלמד יוסף בבית אביו הם אלו ששמרו עליו ברגע האמת, אלא החוויה של המפגש עם אביו. יוסף היה משמש את אביו ולומד ממנו תורה, "כי בן זקונים הוא לו" (בראשית ל"ז, י"ג ובמפרשים). החיבור הזה ליעקב חדר אליו עמוק כל כך עד שלא היה מסוגל לחטוא בזכות זה.

הרב קוק זצ"ל מבאר נקודה זו ב'עין איה' (ברכות א, פז):

"גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה". אין השלמות הבא מידיעת התורה נגמר באדם כ"א כשיחקק בלבבו גודל ערכה ורוממות כבודה... וזה ההרגש א"א לבא בלב, כ"א בפועל ע"י השימוש המעשי של ת"ח, שמשים עליו מורא רבו כמורא שמים, ומתחזקת ההכרה ע"י הפעולות".

מהי מטרתה של הישיבה? אשרינו שזכינו ללמוד גמרא, הלכות, יסודות של אמונה ועוד. נקודה נוספת וקריטית שקיבלנו מהישיבה היא חווית הישיבה, המפגש עם רבנייה, עם עמלה של תורה, ועם רגעי השיא של הישיבה. שנזכה לחקוק את התורה על ליבנו, שתלויה אותנו בכל מקום שנלך.

שבת שלום ומבורך!

כבני ישיבת הסדר, השואפים לשמור על ערכי התורה גם בצבא ובחיים שאחרי הישיבה, ראוי שנתבונן בפרשיותיו של יוסף הצדיק, המתגלגל מבית אביו לסביבה שונה לגמרי.

כאשר אחי יוסף באים לבשר ליעקב שיוסף עדיין חי, הוא פשוט לא מאמין למה שהם אומרים:

"וַיִּפֶּגַע לְבוֹ, כִּי לֹא הָאֱמִיץ לָהֶם".

ויש לשאול - מדוע באמת יעקב לא האמין להם? הרי בוודאי אין סיבה לשקר בעניין זה, האחים לא היו מרוויחים דבר מלהמציא שיוסף עדיין בחיים.

עונה על כך ה'שם משמואל' (ויגש, שנת תרע"ז):

"... כי לרגלי ירידתו הגדולה מבית אביו שהיה סוד ה' עלי אהלו, ונעתק משם וכא למצרים ערות הארץ, מאיגרא רמא לכירא עמיקתא, ועוד שנעשה מלך והי' סיפק בידו כל אשר שאלו עיניו, חשב יעקב שבודאי לא אפשר שיהיה כ"כ ברום המעלה במדרגת "חיי", וא"כ לא על היותו בחיים בזה העולם לא האמין להם, אלא על שעודנו בצדקתו במדרגת "חיי", לא האמין...".

כלומר, יעקב הסתפק באפשרות שבן תורה יכול להחזיק מעמד מבחינה רוחנית בסביבה שערכיה נוגדים באופן מוחלט את הערכים שגדל עליהם. זה באמת פלא גדול, כי סביבתו של אדם מאוד משפיעה עליו.

איך יוסף הצליח? מה נתן לו את הכח והחיזוק ברגעים הקשים?

טביעות עין לתלמיד חכם

הוד לוי / שיעור ב' • עיון והגות

שהם הכרה חושית-עובדתית. למעשה, מכאן אין לנו הבדל בין ת"ח לע"ה, ואף יוצא מכאן שסימנים חזקים יותר מטביעות עין.

רש"י⁵ מסביר כי הסיבה היא מפני שעמי הארץ אינם מדייקים בדבריהם, וע"כ אנו חוששים להחזיר להם אבידה בטביעות עין. לדעת הר"ן⁶ הסיבה שלא מחזירים לע"ה בטביעות העין היא משום שאנו חוששים שישקר, ואילו אצל ת"ח אין לנו חשש זה. כלומר, המסקנה המתקבלת כאן היא הפוכה – טביעות עין מבחינה מסוימת חזקה יותר מסימנים⁷, אך משום שאין לנו דרך לבדוק זאת (או כי אינם מדייקים, או בגלל חשש לשקרנים), אנו לא יכולים להחזיר לע"ה בטביעות עין. וכ"כ הרש"ר הירש: "יותר מאשר על סימנים אפשר לסמוך על "טביעת עין": הכרת חפץ שאיננה תלויה במסירת סימנים יחידים אלא בהכרת הרושם הכללי של החפץ. אלא שדרך ההכרה הזאת איננה ניתנת להוכחה אובייקטיבית, ואין להחזיר אבדה על פי טביעת עין אלא אם כן היא נדרשת על ידי אדם שיושרו וכנותו נעלים מכל ספק והוא מוחזק נאמן לכל דבר"⁸.

ר' צדוק לוקח אותנו צעד קדימה. הוא לא מסתפק בכך שאנו מאמינים לת"ח יותר מלע"ה מכיוון שאין חשש שישקר, אלא מסביר כי יש הבדל מהותי בין השכל של ת"ח לזה של ע"ה – "יש חילוק בין ת"ח להכרת מוחו ברורה והוא מכיר בטבע שזהו גוף אותו דבר עצמו שנשקע ונטבע במוחו. משא"כ ע"ה אף ששבעה עינו הדבר והוא מכירו היטב אין הכרתו אלא דרך דמיון... שאין הכרת מוחו ברורה כ"כ להכירו שזהו אותו דבר עצמו"⁹. וכן מופיע במהר"ל: "תלמידי חכמים שהם נבדלים מן שאר אדם גם כן מצד השכל שיש בתלמיד חכם כמו שהוא יתברך נבדל מהכל"¹⁰, כלומר, לימוד התורה הוא דבר שכלי-נבדל וע"כ ע"י לימוד התורה נבדל הת"ח מהגוף ומשיג דביקות עם הקב"ה ושכלו מתעלה, והוא מסתלק מהגופניות ומקרב את שכלו לידי השלימות.

לסיכום, ראינו סוגיא בה יש כביכול "אפליה" לטובת ת"ח בהשבת אבידה - שמספיק טביעות העין ולא חייב סימנים. בהתחלה הבנו זאת כסיבה טכנית – חשש לחוסר דיוק או לשקר, אך לאחר מכן הוספנו נדבך והסברנו כי הסיבה היא שאכן יש הבדל מהותי בין ת"ח לע"ה – החיבור של ת"ח לתורה הוא המחדד והמשלים את שכל האדם, ומקרב אותו להשגה שלמה ואמיתית של הקב"ה.

וכמוכן שבכל ענייני תיקון המידות והיחס לזולת על הת"ח להיות מתוקן בזה תיקון שלם, וכדברי הגמ' ביומא (פ,א): "ואהבת את ה' אלהיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה

במהלך חייו של בן תורה עולה פעמים רבות שאלה קריטית – האם ככל שהאדם לומד ויודע יותר – הוא יותר יכול להקל לעצמו או יותר צריך להחמיר לעצמו?¹ מהו היחס שהאדם צריך לצפות מעצמו בתור בן תורה? שאלה זו רחבה ואין במאמר זה כדי להקיף את כולה או כדי לנקוט בה עמדה, אולם ננסה לטעום ממנה קצת בלימוד הסוגיא שלפנינו.

מסכת בבא מציעא, הנלמדת כעת בישיבה, עוסקת בפרקיה הראשונים בדיני השבת אבידה. הגמ' מפרטת באילו מקרים מותר למוצא לקחת את האבידה לעצמו, ובאילו מקרים חייב המוצא להכריז על האבידה ולהשיבה לבעליה על פי סימנים. סימנים יכולים להיות סימן בכלי עצמו, ואף מקום, משקל וכו'.

בגמ' (כא.) מובא הדין בשם רבי שמעון בן אלעזר: "כל כלי אנפוריא אין חייב להכריז", ובהמשך (כג.): מסבירים שכלי אנפוריא הם "כלים חדשים שלא שבעתן העין", וברש"י שם: "עדיין לא הורגל בראייתן ותשמישן שיהא מכירן יפה"². הגמ' מבררת מהו חידושו של רבי שמעון בן אלעזר – אם יש סימן בכלי – מה הרלוונטיות של טביעות העין? אם אין סימן – איך תוכל לקבלו בחזרה? ועונה הגמ': "לעולם דלית בהו סימן, נפקא מינה לאהדורי לצורבא מדרבנן בטביעות עינא. שבעתן העין קים להו בגווייהו" – הגמ' מסבירה שהנפק"מ היא שניתן להחזיר אבידה לתלמיד חכם בטביעות העין אע"פ שאין בו סימנים ברורים.³

וכן נפסק למעשה בשו"ע (חו"מ הלכות אבידה ומציאה סימן רסב סעיף כא) וז"ל: "אם היה (כלי) שטבעתו העין, חייב להכריז, שאם יבא תלמיד חכם ויאמר: 'אף על פי שאינו יכול ליתן בכלי זה סימן יש לי בו טביעות עין', חייב להראותו לו, אם הכירו ואמר: 'שלי הוא', מחזירין אותו."

יוצא איפוא, ע"פ הלכה זו, דבר תמוה מאוד לכאור' – הגמ' באה ואומרת שעושים למעשה אפליה לתלמיד חכם ומחזירים לו בטביעות העין. מה העניין כאן?

את ההבדל בין סימנים לטביעות העין מסביר הרא"ם, וז"ל: "כששמעו הסמנים מפי העדים דנו על פי אותן הסמנים שזהו אותו שהיו מכירים אותו בחייו דמכיון דהכירה זו אינה הכירה חושית דהיינו טבעא דעינא אלא הכירה שכלית שדנו העדים בשכלם שזה שיש בו אלו הסמנים המובהקים הוא אותו שהכירו אותו בחייו"⁴, כלומר טביעות עין אינה הכרה רגשית, אלא הכרה שכלית – ודאות פנימית, השכל בא ואומר לאדם שזהו החפץ שלו, בשונה מסימנים

¹ ידועות האמירות – 'יורא שמייס יחמיר', 'כל מי שיש בו ריח תורה ראוי שיחמיר' (ע"י בש"ך יו"ד פט, סק"ח), וכן ע"י במסילת ישרים פרק יד. אולם לאורך גיסא מצינו מקומות שת"ח יכול להקל יותר (ע"י בית יוסף יו"ד סי' קצב, ד, וסי' קצה, בדעת הרמב"ם).

² ופירוש אנפוריא – ברש"י שם: "נוטריקון; אין פה ראייה", וביוונית: ἐμπροσθεν = מסחר.

³ הריטב"א (גיטין כז) מעיר כי לת"ח נחזיר אבידה בטביעות עין רק בחפץ שלו, אך לא כשמעיד על חפץ של אחר. וכן בגמ' שם דווקא תלמיד חכם המוחזק על ידינו שהוא ישר.

⁴ שו"ת הרא"ם סימן לח.

⁵ המובא ברמב"ן גיטין כז א.

⁶ ר"ן על ה"ף חולין לד א.

⁷ ע"י בגמ' חולין צו א.

⁸ רש"י הירש דברים כב ב.

⁹ שו"ת תפארת צב"י הלכות טריפות תשובה טז ה.

¹⁰ נתיבות עולם נתיב התורה פרק ט.

סב"ל במחלוקת הפוסקים – האם באמת יש כלל כזה?

ר' דביר לוי • עיון בכללי ברכות

א. למשל בתשובה (א מה) כתב: "ומסתברא לי דמותר לברך לכתחלה שאין נוסח הברכות אלא שבח הבורא י"ת... ועל זה אנו סומכין לברך הנותן לשכוי בינה וכיוצא בה אף על פי שלא שמע קול תרנגולא". אע"פ שהרמב"ם התוס' הרא"ש והטור תלו ברכה זו בשמיעת התרנגול (וראה עוד בשו"ת הרדב"ז א רכח).

ב. בתשובה (א שצה) כתב הרדב"ז שעני יכול לברך על חלוק שקנה למרות שאין זה בגד חשוב, וזה ע"פ מה שכתב הרא"ש שברכת שהחינו היא ע"פ כל אדם ומה שנהנה ממנו. וכתב הרדב"ז שיש לברך אע"פ שיש הסוברים ("רבינו ישראל", מובא בדברי הרדב"ז) שעני לא יברך על חלוק מכל מקום דחה הרדב"ז את דבריו בסברות והורה לברך.

ד. בכמה תשובות (ראה למשל: א תלד, ח קעד) כותב הרדב"ז שבכל ברית מילה יש לברך שהחינו ע"פ דעת הרמב"ם. אבל יש לציין שיש כמה פנים להסביר את הרמב"ם,¹¹ ועוד שראשונים רבים סוברים שאין לברך שהחינו בברית המילה כלל וביניהם: התוס' בסוכה (מו. בד"ה העושה) ובבכורות (מט. בד"ה לאחר), הרא"ש (בכורות ח ח), הר"י ירוחם (א ב), הסמ"ג (עשין כז), הכלבו (עג), הרוקח (סימנים קח, שעא), ההגה"מ בשם ר' שמחה (מילה ג ד), המהרי"ל (מנהגים מילה יח), העיטור (ג, ד), הרשב"א (בשו"ת א סימנים קסו, רמה), הר"ן (סוכה כב: בדפי הרי"ף בד"ה וכתבו), המאירי (שבת קלג: סוד"ה אבי הבן), המאורות (שבת קלז: בד"ה קטן), השבולי הלקט (מילה ד), התניא רבתי (צד), הצרור החיים (מילה בד"ה רבינו שמואל), רבינו אביגדור הצרפתי (המילה בד"ה ואין).

ועוד דוגמאות רבות לדבר בתשובות הרבות שהורה לברך לפי הכרעת דעתו אף שהייתה אף מחלוקת גדולה בין הפוסקים ולא חש לסב"ל במחלוקת הפוסקים במקום שלא היה נראה לו לחוש, וצ"ע.

לאחרונה כתבתי מאמר המוכיח ש"אמרינן ספק ברכות להקל במחלוקת הפוסקים" רק כאשר הפוסק עצמו נתן בספק מכוח המחלוקת. אך אם דעתו של הפוסק נוטה להצריך ברכה ע"פ ראיות וסברות הסותרות את דעת האוסרים לברך – במקרה כזה לא נאמר ספק ברכות להקל משום שאין לו ספק בדבר כלל. וכך נהגו כל הפוסקים (הידועים והמוכרים לי) להכריע לברך אף במקום שיש מחלוקת בדבר.

אשמח שמי מהקוראים יפנה אותי לדברי פוסק שבכל פסיקותיו לעניין ברכות חשש לסב"ל במחלוקת הפוסקים בלי יוצאים מן הכלל (שהיוצאים מן הכלל תמיד יהיו משיקול הדעת).

'סב"ל (=ספק ברכות להקל) במחלוקת הפוסקים, נראה שהראשון שטבע כלל זה בפסיקת ההלכה היה הרדב"ז. וז"ל (שו"ת, ח"א רכט):

"שאלת ממני אודיעך דעתי בכל המצוות שיש מחלוקת הפוסקים אם יברך על עשייתן או לא. תשובה: כל מחלוקת שהוא בברכות עצמן יש לנו להקל כי שמא יוציא שם שמיים לבטלה...".

לכאורה נראה שהרדב"ז סובר בפשטות שאין לאדם לערב את סברתו ושיקוליו בהכרעת ההלכה במקום של ספק ברכות, משום שיש לחשוש שמא הפוסקים האוסרים צודקים. ואכן, מהמשך דבריו נראה ברור שלדעתו במחלוקת הפוסקים יש לומר סב"ל אף אם דעתו של האדם נוטה להכריע ולברך:

"(שאלת ממני וכו' כי שמא יוציא שם שמים לבטלה) אבל

מחלוקת בעשיית המצוה צריך לברך שהרי לדעת אותו פוסק שפיר מקיים המצוה. תדע שהרי מצות תפילין יש בה מחלוקת ולא ראינו מימינו מי שנמנע לברך עליהם ואפי' שלדעת ר"ת התפילין של רש"י ז"ל פסולין וכן לרש"י של ר"ת ז"ל פסולין לא ראינו לשום פוסק שייפקק בברכה. וכן נהגו לברך על מקרא מגילה ביום אעפ"י שהר"ש חולק ואין זה דומה לספק ברכות ולא למחלוקת בברכות דהתם עיקר הספק או המחלוקת בברכה הילכך אזלינן לקולא אבל בעיקר עשיית המצוה לא נחלקו אלא מר אמר הכי הוא עשייתה ומר אמר הכי הוא ואנן כיון דנקיטנן כחד מינייהו זו היא עיקר המצוה ומברכין עליה ואפי' החולק מודה שאין זו ברכה לבטלה כיון דלדעת החולק זו היא עיקר המצוה ושמור עיקר זה שאם לא תאמר כן ברוב המצות לא נברך כיון דשכיח בהו פלוגתא דרבוותא".

בתשובה זו מחלק הרדב"ז בין מחלוקת בקיום המצוה שאם שיקול הדעת מורה לקיימה אזי יש גם לברך עליה ואין לחוש לסב"ל במחלוקת הפוסקים, אך אם המחלוקת היא בברכה עצמה אם לברך או לא יש לחוש למחלוקת הפוסקים.

ויש לשאול ולהבין למה כשכתב שבמחלוקת במצוות אין אומרים "סב"ל במחלוקת הפוסקים" הביא מקורות ודוגמאות שלא מצינו מי שלא יברך על תפילין של רש"י, אך כשכתב שבמחלוקת בברכות עצמן אמרינן סב"ל במחלוקת הפוסקים, לא הביא ראיות והוכחות ולא הביא דוגמאות שלא מצינו מי שבירך במקרה של מחלוקת כזו? שהרי אם נחפש נמצא כמעט אצל כל פוסק כמה וכמה סוגיות שמורה בהן לברך אף שיש מחלוקת בדבר מכל מיני סיבות שהשפיעו על שיקול דעתו וגרמו לו להכריע ולברך.

הנה בכמה מקומות הרדב"ז עצמו פסק ע"פ שיקול דעתו להכריע לברך אף במקומות שיש מחלוקת ידועה בעצם הברכות.

¹¹ ראה במאמר "ברכת שהחינו בברית המילה" המאריך בביאור השיטות השונות ובמחלוקת בדעת הרמב"ם. ניתן להשיגו אצלי.

צום בימי שישי- האם ניתן להיכנס לשבת בעינוי?

אביאל שחורי / שיעור ב' • עיון אליבא דהלכתא בענייני דיומא

בגמרא בעירובין¹² מובא שכשרבה היה אצל רב הונא נשאל להם האם תלמיד חכם שמתענה תענית יחיד¹³ בימי שישי רשאי להשלים תעניתו (לאחר כניסת שבת עד צאת הכוכבים) או שמוכרח הוא לאכול לפני שבת (כדי לא להיכנס לשבת כשהוא מעונה(בצום)), ולא היה בידי רב הונא לענות. באו לפני רב יהודה וגם בידו לא הייתה תשובה.

ממהלך הדיון בגמרא נראה שהמחלוקת האם משלימים את הצום היא מחלוקת רבת משתתפים ובין-דורית. ננסה לעמוד על שורשה.

סברת האומרים שאין משלימים- הביסוס לדעתם הוא שני דינים שיסודם זהה:

1. "חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה."¹⁴

2. "אמר רבי אלעזר (בן) [ברבי] צדוק: אני (הייתי) מבני סנאב בן בנימין. פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת, ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו, מפני שיום טוב שלנו היה. טעמא דיום טוב,

הא ערב יום טוב - משלימין! אמר רבינא: שאני יום טוב של דבריהם, מתוך שמתענין בו שעות - משלימין בו ערביות. שבת, הואיל ואין מתענין בה שעות - אין משלימין בה ערביות."¹⁵

ניתן לזהות שיסוד שיטתם הוא בכך שאין מתענים בשבת. האיסור להתענות בשבת הוא משום ביטול עונג שבת,¹⁶ שחיובו מדברי סופרים¹⁷ ואין התענית דוחה אותו (מלבד יום כיפור כמובן).¹⁸

סברת האומרים שמשלימים- מאחר והשלמת התענית בשבת תדחה חיוב מדברי סופרים, בעוד שתענית יחיד עליה מדובר¹⁹ אינה מחויבת כלל, כיצד ניתן להתיר זאת?

התשובה לכך נראה נמצאת בתוספות.²⁰ התוספות אומרים שמוכח מדברי ר' יוסי המתיר להשלים שמה שנכנס בתענית לשבת אינו נחשב כמתענה בשבת וממילא אינו נדחה עונג שבת מפני כך, ואיני מבין מדוע אין זה נחשב תענית. המאירי מביא בשם גדולי המפרשים שגם למתירים להשלים עד אחר ערבית הכוונה היא עד השקיעה (מפני שאז התפללו ערבית לפני השקיעה) ואז כבר קדש היום ואכן אין שום היתר מפני שאסור להתענות כלל בשבת ואפילו שעה אחת.

להלכה- הגמרא מסיימת את הדיון (ואת הפרק) בכך שלהלכה מתענין ומשלימין. על כך כתבו בתוספות²¹ שמפני שזו בעיא דלא איפשטה (שאלה שלא נענתה עליה תשובה חותכת כנאמר בפתיחת המאמר) הכוונה היא שאם רוצה משלים, אך אין מחויב.

למעשה הפוסקים נחלקו בהלכה זו. **המחבר²²** פוסק בפשטות שישלים את התענית עד לאחר צאת הכוכבים (כל עוד לא התנה בלבו בקבלת התענית שיתענה רק עד לאחר ערבית). **הרמ"א** מביא את החולקים ולהלכה פוסק שבתענית יחיד לא ישלים ויותר טוב שיתנה לפני הצום שיתענה רק עד לאחר ערבית, אך בתענית ציבור ישלים. כתב **המג"א** שאם השלים בפעם הראשונה שקיבל עליו תענית יחיד בערב שבת מחויב להשלים גם בשאר שבתות ולפיכך לא ישלים בפעם הראשונה. לגבי תענית חלום שהיא משום סכנה ודאי שהדין שונה ומתענין בה גם בשבת כמובא בסי' רפ"ח (ושם מובאות דעות המסייגות את הדין רק לחלומות שחזרו ג' פעמים ועוד עיי"ש) וצריך להתענות כנגדה עוד תענית בימות החול.

¹⁸ בעניין זה מובא באבודרהם (סדר תפילת התעניות) שעשרה בטבת גם דוחה את השבת משום שנאמר בו "בעצם היום הזה" כמו ביום כיפור, אך דעתו דעת יחיד ובבית יוסף (ס' תק"ו) כתב על כך: "לא ידעתי מניין לו זה", אך בכל מקרה עשרה בטבת אינו יכול לחול בשבת ולכן שאלה זו היא תיאורטית גרידא.

¹⁹ יש להעיר שמובא ב"דף על הדף" שם שהרמ"א כתב בשם ב"י בסי' תק"ן שכל הצומות אם חלו בערב שבת קורין בשחרית ומנחה ויחל, ומשמע שמתענין והעיר על זה המג"א שמבחינת המציאות זה אינו יתכן מפני שמלבד י' בטבת אף צום לא חל בשישי. ונראה לי שכתבו זאת להודיעך שתעניות ציבור שחיובן מתקנת נביאים (עי' דברי ירמיהו פ"ה ה"ה מהל' תעניות מה שהביא בשם הידי אליהו) או משום מנהג ישראל (עי' נו"כ הל' תעניות שם) דוחין דברי סופרים וחיבים להשלים התענית לאחר צאת הכוכבים. ועי' ריטב"א ד"ה שאני (שם מא). שכתב שלא כך ועי' גאון יעקב (שם).

²⁰ שם מא. ד"ה "שאני".

²¹ מא: ד"ה והלכתא.

²² או"ח, רמ"ט ס"ד.

¹² שלהי כיצד מערבין (מ-מא:).

¹³ ב"דף על הדף" שם (מ:) מובא שתמה ב'דברי שלמה' מדוע השאלה היא רק על תענית יחיד ולא על תעניות ציבור ותירוצו ששאר תעניות לא יכולות לחול בשישי מלבד עשרה בטבת ולכן לא שיית שאלה זו, ועדיין יש להקשות מדוע לא שאלו על עשרה בטבת, אך גם קושיה זו נדחת מפני יחודיות של עשרה בטבת, עי' הערה 7 ודאי שביום שישי מתענים ומשלימים.

¹⁴ עירובין מא. יש להעיר שבגמרא מובא שר' יהודה אמר שכך נהג רבי עקיבא, אך רבינו חננאל אומר שאין עדותו טובה מפני שקבלה בדינו שאותה שנה רבי עקיבא היה חולה והרופאים הורו לו לעשות כן ולכן אין ללמוד מכך, זו גם הסיבה שעדות זו אינה מובאת בגוף המאמר.

¹⁵ שם.

¹⁶ ירושלמי תענית פ"ג סוף ה"א עי' עלי תמר שם, הובא באו"ח ס' רפ"ח ועיי"ש בנו"כ שהביאו (בשם המהר"ל) שמשום תענית אפילו שעה אחת אסור (ולא רק בסתם שאז האיסור הוא עד שש שעות).

¹⁷ רמב"ם הלכות שבת פ"ל ה"א.